

KRISTÍNA ŠABÍKOVÁ

Sociálna spravodlivosť v ére globalizácie

The article examines the issue of social justice. It highlights the shortcomings of reflections on justice based on the assumption that the extent of social justice is constrained by the boundaries of a nation state. The paper emphasises the necessity of modifying normative models of justice with regard to the process of globalization. The author's reasoning is based on the current cosmopolitanism, especially on Darrel Moellendorf's critical appraisal of the ideas of John Rawls. The aim of this paper is to analyse the specific lines of argumentation of selected theorists of justice they choose in clarifying the nature and origin of the commitments of global justice.

Keywords: Social justice; Globalization; Cosmopolitanism; Commitments

Problematika spravodlivosti získava v radoch sociálnych filozofov dodnes mimoriadnu pozornosť. Záujem o aktuálnu rekonceptualizáciu spravodlivosti determinuje transformácia spoločnosti kontextu v podmienkach globalizácie. Proces globalizácie výrazne modifikuje usporiadanie spoločenských vzťahov na inštitucionálnej úrovni a nesie so sebou kvalitatívne nové požiadavky na spravodlivosť. V skúmaní sociálnej a politickej filozofie dochádza k viacerým posunom smerom k filozofickej reflexii spoločnosti v podmienkach globalizácie, k jej kritike aj k premysleniu zodpovedajúcej normatívnej teórie. Problém, ktorý sa objavuje v konceptoch spravodlivosti, sa týka odôvodnenia záväzkov globálnej sociálnej spravodlivosti. Na úrovni národného štátu sú väzby medzi jednotlivcami a z nich plynúce záväzky zdôvodniteľné. Pôvod záväzkov spočíva v politickej spoločnosti národného štátu. Vo sfére globálnej spravodlivosti sa však situácia mení. Cieľom predkladanej štúdie je preto analyzovať špecifiká argumentácie vybraných teoretikov spravodlivosti, ktorými objasňujú povahu a pôvod záväzkov globálnej spravodlivosti.

Východiská úvah o globálnej sociálnej spravodlivosti

Národný štát poskytuje v zásade neproblematickú pôdu na skúmanie spravodlivosti, pretože disponuje zreteľnou štruktúrou verejných inštitúcií. Polemiky o spravodlivosti na národnej, resp. lokálnej úrovni, čerpajú zdôvodnenie povinností z politickej spoločnosti. Tento postup bol takmer do konca dvadsiateho storočia potvrdzovaný aj ekonomickou sférou spoločnosti, ktorá sa viazala na ekonomiku národného štátu. Debata o distribatívnej spravodlivosti sa teda mohla v rámci národného štátu naplno rozvinúť.

V epoche globalizácie sa však modifikujú viaceré predpoklady politickej filozofie. Konkrétne príčinu významného posunu v uvažovaní o spravodlivosti možno spozorovať v globálnej

expanzii kapitalizmu. Rozširovanie odbytkísk a narastajúce možnosti pre akumuláciu kapitálu prostredníctvom presunu k lacnej pracovnej sile a k daňovým úľavám sa deje bez ohľadu na jestvujúce hranice.

V rovine normatívnej teórie smeruje globálne prepojenie k zvažovaniu nevyhnutnosti globálnych záväzkov spravodlivosti. Dokonca aj teoretici, ktorí sa otvorene hlásia k egalitárnemu liberalizmu, skúmajú expanziu kapitalizmu a pokúšajú sa ju zahrnúť do svojich teórií spravodlivosti. U kozmopolitného teoretika Darrella Moellendorfa sa expanzia kapitalizmu objavuje ako fundamentálna zložka zdôvodnenia záväzkov sociálnej spravodlivosti. „Záväzky distributívnej spravodlivosti pochádzajú z ekonomického prepojenia. Ako sa postupne kapitalizmus globalizuje, prevažuje názor, že miestom uplatňovania povinností distributívnej spravodlivosti je skôr planéta, než štát“. (Moellendorf, 2002, s. 72).

Ekonomický a politický poriadok v prostredí globálneho kapitalizmu ohrozuje realizovateľnosť demokratického ideálu. Dochádza k zásadnej transformácii politickej moci v rámci jednotlivých štátov. Štáty a transnacionálne korporácie sa angažujú na spleti medzinárodných pôžičiek, ktoré viacerými spôsobmi bránia samostatne riešiť krízové situácie. Thomas Pogge upozorňuje na nesmiernu závislosť politických elít (rozvojových krajín). Aktéri súkromnej sféry podľa neho stavajú vlády chudobnejších krajín pred rozhodnutia, či uprednostniť verejný záujem alebo vlastnú politickú kariéru. „Existuje množstvo vlád chudobných krajín, ktoré sa dostali k moci alebo pri nej zotrvali len vďaka podpore zo zahraničia“. (Pogge, 2008, s. 217). Pogge si kladie otázku, prečo je väčšina chudobných krajín taká vzdialená od demokracie? Prečo sa v nich neuskutočnila občianska participácia, aj keď sú považované za demokratické krajiny? Dochádza k záveru, že súčasný inštitucionálny rámec globálnej ekonomiky je nastavený tak, aby podporoval bohaté krajiny, prípadne politické elity chudobných krajín. Ich situáciu fakticky nijako nemenia ani vyššie spomenuté medzinárodné pôžičky, pretože skorumpovanosť politických elít zabraňuje využitiu prostriedkov na rozvoj infraštruktúry.

Problém, ktorý sa na poli globálnej sociálnej spravodlivosti podľa Poggeho podceňuje, sa týka hlboko zakorenených, inštitucionalizovaných nerovností, ktoré bránia rozvoju. Pogge upriamuje pozornosť na rozvojové krajiny. Nastolený problém však možno analogicky pozorovať aj v niektorých európskych krajinách. Krajiny, ktoré prešli transformačným procesom, neboli zaťažené dlhmi, resp. nie do takej miery, ktorá by bránila rozvoju demokratických inštitúcií. V nich sa rovnako ukazuje mocenská prevaha bohatých krajín a transnacionálnych korporácií a rovnako aj sklon elít ku korupcii.

Sociálne ťažkosti, ktoré nepretržite vznikajú následkom mocenskej nerovnováhy, nemožno riešiť separátnymi aktivitami jednotlivých krajín. Preto sa v súčasných konceptoch globálnej spravodlivosti presadzujú vízie spoločnej reakcie v podobe globálnej sociálnej spravodlivosti. Diskusie o adekvátnych inštitúciách, ktoré by dokázali vynútiť dodržiavanie ľudských práv, a to nielen občianskych, ale aj sociálnych, preto nie sú len argumentačnými cvičeniami akademikov, ale maximálnou praktickou nevyhnutnosťou.

Súčasná bádania na poli globálnej spravodlivosti sa nevyznačujú vysokou mierou abstrakcie ako azda najznámejšia Rawlsova *Teória spravodlivosti*. Stavajú na praktickej opodstatnenosti upozorňovania na početné nespravodlivosti a na nutnosti hľadať vhodné riešenia vzniknutých nespravodlivostí. V kozmopolitných konceptoch spravodlivosti sa často objavuje konzekvenčialistická argumentácia (napr. u Beitzu 1999, Caneyho 2006, Moellendorfa 2002, Pogge 2008). Teoretici kozmopolitizmu vychádzajú z predpokladu, že žiadať nápravu za negatívne dôsledky globálneho ekonomického poriadku je legitímne, pretože v konečnom dôsledku vedú k obme-

dzovaniu základných práv a slobôd. Konzekvcionalizmus predstavuje vhodnú metódu argumentácie pre obhajobu záväzkov spravodlivosti. Postačuje však na objasnenie a ospravedlnenie rozsahu záväzkov sociálnej spravodlivosti?

Spresenie rozsahu záväzkov sociálnej spravodlivosti si vyžaduje viac než upozornenie na existujúce nespravodlivosti. Potrebuje objasniť, kto má voči komu aké povinnosti, stanoviť si množinu najmenej zvýhodnených. Normatívna teória spravodlivosti adaptovaná na súčasné podmienky by mala objasniť, kedy vedú nerovnosti k priepastným rozdielom, ktoré porušujú ľudské práva, a možno ich označiť za nespravodlivé.

V zhode s citovanými autormi vychádzam z predpokladu, že prelínanie súkromnej a verejnej sféry, ktoré je charakteristické pre spoločnosť v epoche globalizácie, si vyžaduje premyslenie ideálu spravodlivosti s dôrazom na sociálnu spravodlivosť. Proces globalizácie posúva teoretický rámec spravodlivosti za hranice národných štátov. Transformácia, ktorou prechádza inštitúcia národného štátu v epoche globalizácie, sa naplno prejavuje v snahách o novú, kvalitatívne odlišnú konceptualizáciu spravodlivého usporiadania spoločnosti. Teoretická reflexia procesu globalizácie je nesmierne náročná úloha, pretože nejde o externý proces. Na globalizáciu nemožno nahliadať zvonka, z pozície božského oka, pretože ide o „základnú štruktúrnu dynamiku poháňajúcu v 21. storočí celosvetové sociálne, politické, ekonomické a kultúrno-ideologické procesy, a teda má dočinenia s behom nášho individuálneho a skupinového života“ (Robinson, 2009, s. 24).

Dnes už rámec národného štátu prestáva limitovať uvažovanie o spravodlivosti. Globalizácia núti sociálnych a politických filozofov reflektovať sociálne procesy, ktoré prekračujú rámec národného štátu. Súčasný nárok na spravodlivosť preto často nenachádzajú odozvu v inštitucionálnej štruktúre jednotlivých národných štátov. Táto skutočnosť má za následok zmenu argumentácie v diskusiách o spravodlivosti.

Nancy Fraser identifikuje posun v normatívnych teóriách spravodlivosti. Nazdáva sa, že spory, ktoré sa v rámci národného štátu sústreďujú okolo otázky, čo komu prináleží ako členovi spoločnosti, sa v súčasnosti transformujú na problém, kto vlastne je členom spoločnosti (Fraser, 2007, s. 173). Diskusie o spravodlivom prerozdeľovaní v konfrontácii s extrémnou chudobou presahujú hranice národného štátu. Ide o problém, ktorý si vyžaduje nielen adekvátnu medzinárodnú, ale aj nadnárodnú, globálnu reakciu. Iniciatívy na poli globálnej sociálnej spravodlivosti možno spozorovať v prácach teoretikov súčasného kozmopolitizmu, ktorí posúvajú rámec uvažovania o spravodlivosti v ére globalizácie nad rámec národného štátu.

Sociálna spravodlivosť v súčasnom kozmopolitizme

V pozadí väčšiny kozmopolitných úvah o sociálnej spravodlivosti sa objavujú reakcie na práce Johna Rawlsa. Dôraz na politickú spravodlivosť, ktorým sa vyznačuje myšlienkové úsilie Johna Rawlsa, trpí v podmienkach globalizácie ťažko odstrániteľnými nedostatkami. Preto sa viacerí teoretici kozmopolitizmu snažia o ich odstránenie rekonfiguráciou základných prvkov *Práva národov* a upriamením pozornosti na sociálnu spravodlivosť.

Charles Beitz (1999), Thomas Pogge (1994) aj Darrel Moellendorf (2002) sú presvedčení, že Rawlsova teória spravodlivosti sice zodpovedá referenčnému rámcu národného štátu, no v záujme zachovania vlastnej konzistentnosti predpokladá rozšírenie mimo pôvodného rámca. Teoretik kozmopolitizmu Moellendorf kladie Rawlsovej teórii práva národov dve zásadné otáz-

ky. Prečo vyžaduje od liberálnych národov len slabé egalitárne záväzky? Druhú výčitku stavia všeobecnejšie. Prečo Rawls koncipuje nekonzistentnú teóriu spravodlivosti na globálnej úrovni a odhliada od myšlienky, že fungovanie liberálno-demokraticky usporiadanej spoločnosti sa zakladá aj na určitej podobe férového prerozdelenia? (Moellendorf, 2002, s.12). Položené otázky stoja v centre záujmu viacerých kritikov konceptu *Práva národov* a vytvárajú priestor na ďalšie diskusie o globálnej spravodlivosti, ktoré Rawlsova teória nerozvíja.

Liberálne ideály slobody a demokratickej rovnosti, ktorým Rawls venuje vo svojich prácach značnú pozornosť, vyznievajú v podmienkach globalizácie problematicky. Kritické vyrovnávanie sa s nimi nastoľuje otázku, či vôbec možno na liberálnych predpokladoch slobody a demokratickej rovnosti modelovať adekvátnu teóriu globálnej spravodlivosti. Ideál spravodlivosti, ktorý liberálni teoretici postulujú ako výlučne politický, neberie do úvahy mnohé závažné skutočnosti. Liberálne teórie vychádzajú z predpokladu oddelenia verejnej a súkromnej sféry. Uvedený predpoklad neumožňuje adekvátnu reflexiu súčasného sociálneho kontextu, v ktorom je verejná sféra čoraz viac ovplyvňovaná záujmami súkromnej sféry. Domnievam sa, že na liberálnom predpoklade oddelenia verejnej a súkromnej sféry nemožno skoncipovať adekvátnu normatívnu teóriu globálnej spravodlivosti. Predpokladám, že kozmopolitné teórie spravodlivosti dokazujú neadekvátnosť liberálneho chápania spravodlivosti (ako politickej spravodlivosti) v podmienkach globalizácie.

Súčasní teoretici kozmopolitizmu venujú zvýšenú pozornosť deskriptívnej zložke svojich teórií. Zameriavajú sa na rozbor aktuálne naliehavých problémov prehlbovania nerovností a chudoby (Darrel Moellendorf 2002, Simon Caney 2006, Charles Jones 1999). Ich myšlienky môžu vzbudzovať dojem morálnej obžaloby, ktorá nie celkom korešponduje s problematikou spravodlivosti. Pozorná analýza však naznačuje, že deskripcia sociálneho kontextu predstavuje len inštrumentálny prvok ich úvah.

Kozmopolitné úvahy o spravodlivosti zachytávajú pôsobenie globálnych aktérov súkromnej sféry. Chápu ich ako významné determinanty súčasného usporiadania (Beitz 1998, Pogge 2006, Moellendorf, 2002). Súkromné transnacionálne korporácie disponujú v globálnej ekonomike výhodnejšou pozíciou než menšie národné štáty. Konanie súkromných aktérov preto vystupuje ako neprehliadnuteľný zdroj nespravodlivostí, voči ktorým sú dnes národné štáty relatívne bezmocné. Táto skutočnosť vedie teoretikov kozmopolitizmu k spochybňovaniu aktuálneho inštitucionálneho usporiadania. Thomas Pogge považuje sociálne nespravodlivosti za hlboko zakorenené v aktuálnom inštitucionálnom poriadku (Pogge, 2006, s. 225). Na otázku, či sú aj riešiteľné v rámci národných štátov a medzinárodných vzťahov, odpovedá súčasný kozmopolitizmus negatívne.

Reflexia konkrétnych problémov spôsobených expanziou globálneho kapitalizmu predstavuje zásadný zlom v teóriách kozmopolitnej spravodlivosti oproti medzinárodnej spravodlivosti Johna Rawlsa. Ideál kozmopolitnej spravodlivosti sa formuje na pozadí skúmania charakteru a pôvodu extrémnej chudoby. Darrel Moellendorf považuje prítomnosť extrémnej chudoby za nezanedbateľnú prekážku možnosti realizácie ideálu demokratickej rovnosti (Moellendorf, 2002, s. 92). V globálnom sociálnom kontexte, ktorý sa vyznačuje aj prítomnosťou extrémnej chudoby, vyznieva liberalistické volanie po slobode a demokratickej rovnosti až príliš exkluzívne, akoby bolo adresované len vyvoleným. Domnievam sa však, že realizácia politickej participácie je možná len v bohatých krajinách. Preto považujem záujem o model politickej spravodlivosti za prekonaný. Bez adekvátneho riešenia sociálnych nespravodlivostí totiž neposkytuje adekvátny normatív usporiadania spoločnosti v epoche globalizácie.

Darrel Moellendorf určuje faktory charakteristické pre sociálny priestor v ére globalizácie. Tieto faktory podľa neho významne ovplyvňujú normatívne teórie spravodlivosti. Identifikuje determinanty teórií spravodlivosti, ktoré smerujú k nevyhnutnosti rozšírenia rámca politickej spravodlivosti smerom k sociálnej spravodlivosti (Moellendorf, 2002, s. 21 – 22). Pripomína najmä obmedzené množstvo zdrojov, z ktorého vyplýva potreba úvah o spravodlivej distribúcii na globálnej úrovni.

Miera naplnenia Moellendorfových podmienok koncipovania adekvátnej teórie spravodlivosti v podmienkach globalizácie je zároveň kritériom na odlišenie perspektív spravodlivosti. Prvú Moellendorf charakterizuje ako politickú spravodlivosť a druhú ako sociálnu spravodlivosť. Domnieva sa, že oba prístupy si nijako neodporujú. Rawlsova politická spravodlivosť podľa Moellendorfa totiž imanentne predpokladá sociálne aj politické podmienky na koncipovanie globálnej spravodlivosti, len ich explicitne netematizuje (Moellendorf: 2002, s. 23).

Voči Moellendorfovej interpretácii Rawlsa možno vzniesť námietku. Rawls si síce uvedomuje obmedzenosť zdrojov, ale zároveň pripisuje pôvod bohatstva a stupeň rozvoja jednotlivých spoločností spravodlivému usporiadaniu ich vnútroštátnych inštitúcií, teda ich základnej štruktúry. Povedané inými slovami, nezohľadňuje prírodnú lotériu na globálnej úrovni. Globálna sociálna spravodlivosť preto zostáva v *Práve národov* nepovšimnutá.

Kozmopolitné úvahy o povinnostiach spravodlivosti sa naopak zakladajú na predpoklade morálnej nezaslúženosti rozsahu prírodných zdrojov a sociálneho kapitálu, ktorými jednotlivé krajiny disponujú. Na rozdiel od Moellendorfa sa domnievam, že podmienka zohľadnenia obmedzenosti zdrojov nie celkom postačuje na zdôvodnenie diskusií o globálnej sociálnej spravodlivosti. Samotný predpoklad obmedzenosti zdrojov nevypovedá nič o tom, či majú sociálne nerovnosti a z nich plynúce politické nespravodlivosti lokálny alebo globálny charakter.

Nazdávam sa, že pre teóriu spravodlivosti je kľúčovým momentom skôr objasnenie pôvodu nerovností. Zdôvodnenie transnacionálnych záväzkov nestojí len na prijatí predpokladu obmedzenosti zdrojov. Záväzky spravodlivosti prekračujúce rámec národného štátu sú zdôvodniteľné za predpokladu, že pôvod nerovností nespočíva výlučne v inštitucionálnej štruktúre národného štátu.

Prelínanie súkromnej a verejnej sféry a s ním spojené rúcanie sociálneho štátu považujem za základný argument do diskusie o globálnej spravodlivosti. Dokazuje, že povinnosti sociálnej spravodlivosti na globálnej úrovni možno formulovať konzistentne s požiadavkami spravodlivosti na lokálnej úrovni, pretože presah súkromnej sféry do politiky sa najzreteľnejšie ukazuje v oslabovaní potenciálu inštitúcií národného štátu.

Je pozoruhodné, že Moellendorf explicitne nepostuluje tento predpoklad ako jednu z podmienok teórie spravodlivosti v ére globalizácie, pretože jeho koncept kozmopolitnej spravodlivosti je na nej čiastočne založený. Kozmopolitná spravodlivosť vychádza z hypotézy, že sociálny kontext súčasnosti sa vyznačuje prítomnosťou disparít, ktoré majú pôvod mimo rámca národných štátov. Preto sa ukazuje ako nevyhnutné obohatiť úvahy o spravodlivosti o transnacionálne, kozmopolitné perspektívy.

Samotná politická dimenzia spravodlivosti nezohľadňuje širokú škálu nespravodlivostí spôsobených globálnym ekonomickým systémom. Na identifikáciu globálnych nespravodlivostí je potrebné abstrahovať od výlučnosti rámca národného štátu a zohľadniť globálnu determinanosť postavenia indivíduí.

Ontologickým východiskom kozmopolitnej sociálnej spravodlivosti je, vzhľadom na vyššie uvedené, model indivídua, ktoré disponuje určitým penzom základných ľudských práv. Aj keď

kozmpolitizmus zastrešuje pomerne diverzifikované skúmania v oblasti sociálnej filozofie, väčšina teoretikov vychádza z Kantovho chápania človeka ako účelu (Kant, 2004, s. 67). Zjednodušene by sa dalo zhrnúť, že kozmpolitizmus preferujú individuum ako základný element, na ktorý referuje rozsah práv a povinností na národnej aj na nadnárodnej úrovni. Tento úsudok by bol príliš prvoplánový a ako ukazujú nasledujúce riadky, bol by aj neplatný.

Samotná kantovská antropológia neposkytuje odpoveď na fundamentálnu otázku globálnej spravodlivosti, z čoho pramenia povinnosti spravodlivosti na globálnej úrovni, teda povinnosti, ktoré presahujú hranice národných štátov. Tento moment zohľadňujú vo svojich kozmpolitických teóriách autori, u ktorých možno pozorovať významný vplyv Hegla. Neohegeliáni Robert Fine (2011) a Charles Jones (1999) zdôrazňujú prítomnosť väzieb a vzájomného prepojenia ako konštitutívnu zložku argumentácie v prospech povinností spravodlivosti na globálnej úrovni.

Rawlsova predstava spoločnosti národov je obmedzená dôrazom na integritu v rámci jednotlivých spoločností, resp. národných štátov. Rešpekt voči suverenite národného štátu prevažuje u Rawlsa nad zohľadnením pozície individua. Postavenie jednotlivca však nedeterminujú len inštitúcie základnej štruktúry národného štátu, ale aj mnohé ekonomické faktory globálneho charakteru. Väzby konštituované globálnou ekonomikou Rawls príliš neanalyzuje. Predstava atomizovaných národov u neho vedie k neadekvátnemu odklonu od negatívnych dôsledkov globálnej ekonomickej kooperácie.

Bez zohľadnenia prítomnosti väzieb, ktoré prekračujú rámec národného štátu, logicky absentuje v diskusiách o spravodlivosti sociálna dimenzia. Ako upozorňuje Marek Hrubec, pokiaľ by kozmpolitická teória nebola v nadväznosti na „heglovské úvahy zakotvené vo vzťahoch vzájomného uznania členov pospolitosti, trpela by iste uvedenými problémami nemenej než medzinárodná teória Rawlsa“ (Hrubec, 2011, s. 103). Sociálna spravodlivosť totiž predpokladá vzájomnú previazanosť a reciprocitu.

Dôraz na vzájomnú previazanosť sa objavuje aj u Moellendorfa, ktorý pracuje vo svojej teórii kozmpolitizmu s pojmom asociácií a zdôrazňuje väzby na lokálnej aj globálnej úrovni. (Moellendorf, 2002, s. 32). Ide o základný pojem jeho teórie, prostredníctvom ktorého sa snaží rozšíriť úvahy o globálnej spravodlivosti aj o sociálnu dimenziu. Vzájomné prepojenie, sociálne asociácie, rozpracováva ako základ argumentácie v prospech pozitívnych povinností globálnej spravodlivosti, ktoré odvodené označuje ako asociatívne povinnosti. Plynú zo vzájomného transnacionálneho prepojenia jednotlivcov a spoločností, ktoré je charakteristické pre spoločnosť v epoche globalizácie. Pôvod záväzkov teda nespočíva v ľudskej prirodzenosti. Záväzky spravodlivosti sú sociálnym konštruktom, ktorý vzniká združovaním individuí do sociálnych a politických spoločností.

Povaha a pôvod záväzkov sociálnej spravodlivosti na globálnej úrovni

Aktuálne snahy o extenziu spravodlivosti na globálnu úroveň sa opierajú o predpoklad existencie univerzálne platných hodnôt, z ktorých by bolo možné odvodiť normy a princípy globálnej spravodlivosti. Kozmpolitizmus sa zakladá na presvedčení, že povinnosti a záväzky spravodlivosti sa neviažu len k inštitúciám národného štátu. Kozmpolitizmus teoretici preto čiastočne abstrahujú od lokálnej podmienitosti a pripomínajú dôležitosť univerzálnych záväzkov prameňiacich z morálky alebo z ľudských práv. Zakladajú sa na predpoklade morálnej nezaslúženosti rozsahu prírodných zdrojov a sociálneho kapitálu, ktorým jednotlivé krajiny a individua v nich

disponujú. Ide o natoľko významné predpoklady, že ich podceňovanie vedie k vážnym nedostatkom v normatívnych teóriách spravodlivosti.

Simon Caney vníma prítomnosť povinností spravodlivosti na globálnej úrovni ako východiskový fakt. Identifikuje pritom dve podoby povinností v súčasnom kozmopolitizme. Ide o pozitívne a negatívne povinnosti (Caney, 2006, s. 75). Negatívne si vyžadujú zdržiavanie sa určitého druhu činností. Thomas Pogge chápe negatívne povinnosti ako elimináciu podpory nespravodlivých inštitúcií (Pogge, 2002, s. 192). Negatívne povinnosti vyžadujú nepodporovanie politických režimov, ktoré porušujú ľudské práva. Príkladom stanovenia negatívnych povinností je Rawlsova medzinárodná teória spravodlivosti. Kozmopolitná spravodlivosť predstavuje snahu o presah negatívnych povinností smerom k pozitívnym.

Keďže negatívne povinnosti neimplikujú pozitívne povinnosti, musia teoretici spravodlivosti vysvetliť, z čoho pozitívne povinnosti pramenia. Moellendorf uvažuje o záväzkoch spravodlivosti najmä v kontexte sociálnej spravodlivosti. Sústredí sa teda na pozitívne povinnosti. „Rozumie nimi povinnosti, ktoré má individuuum voči inému individuuum a tieto povinnosti si plní podporovaním inštitucionálnych princípov, ktoré zaisťujú férové zaobchádzanie“ (Moellendorf, 2002, s. 32). Požiadavky globálnej spravodlivosti možno podľa neho nastoliť len v kooperujúcom systéme lokálnych aj globálnych inštitúcií.

Britský teoretik kozmopolitizmu David Held rozlišuje lokálne aj globálne záväzky metaforou dvoch svetov. Každý človek podľa neho patrí do lokálneho a globálneho sveta. Prvým z nich je komunita, v ktorej sa narodil (lokálna komunita), kde má korene, a druhým je „komunita ľudských ideálov, aspirácií a očakávaní“ (Held, 2003, s. 12). Held sa na rozdiel od Moellendorfa domnieva, že príslušnosť k lokálnej komunite je absolútne náhodná udalosť. Preto považuje za potrebné obrátiť pozornosť na inú stranu, k vŕšľudskému rozmeru.

Komunita, kultúra či špecifická vychádzajúce z tradície majú na jednotlivcov vplyv, no nemali by byť podľa Davida Helda zdrojom globálnej normatívnej teórie. Heldov kozmopolitizmus sa zakladá na abstrahovaní od lokálnych špecifik a vníma človeka v prvom rade ako súčasť celého ľudstva. Všetky ďalšie charakteristiky, ktoré možno individuuum prisúdiť, považuje z aspektu globálnej spravodlivosti za nepodstatné atribúty. Held sa však vystavuje výčitke nedostatočného zdôvodnenia záväzkov spravodlivosti. Postaviť teóriu spravodlivosti na modeli individuua, ktorého identita spočíva vo vŕšľudskej komunite, by znamenalo, že každý jednotlivec má záväzky voči všetkým ostatným. Tento predpoklad má však s väčšinou teórií súčasného kozmopolitizmu len málo spoločné.

V súčasnom kozmopolitizme prevažuje myšlienka, že v ére globalizácie narastajú medzi individuami a komunitami vzájomné väzby, ktoré presahujú národné štáty. Kritická teoretička Iris M. Young vychádza z predpokladu, že povinnosti spravodlivosti majú globálny rozsah, pretože niektoré „štrukturálne procesy spájajú ľudí z rôznych kútov sveta bez ohľadu na politické hranice“ (Young, 2008, s. 66). Dôsledná analýza sociálnych vzťahov presahujúcich národné štáty podľa nej vedie k adekvátnemu uchopeniu problematiky záväzkov spravodlivosti. Young správne upozorňuje, že iba spolupatričnosť ukotvená v pojme ľudstva na objasnenie povinností spravodlivosti nepostačuje. „Tieto záväzky nevznikajú preto, že druhí sú tiež ľuďmi“. (Young, 2008, s. 70).

Young nepovažuje ani politické inštitúcie za východisko debaty o povinnostiach spravodlivosti. Inštitúcie vznikajú až ako reakcia na tieto záväzky. „Z ontologického a morálneho hľadiska, nie nutne z hľadiska časového, totiž sociálne väzby predchádzajú politickým inštitúciám“. (Young, 2008, s. 70). Ide o prístup ukotvený v teóriách spoločenskej zmluvy, ktoré vychádzajú

z existencie určitých väzieb, ale aj konfliktov v pôvodnom stave. Odmietat' povinnosti či záväzky spravodlivosti na globálnej úrovni z dôvodu, že nedisponujeme patričnými politickými inštitúciami, sa preto javí ako neopodstatnené. Politické inštitúcie nie sú podľa Young zdrojom záväzkov spravodlivosti, ale sú reakciou na ich potrebu, ktorá plynie z jestvujúcich nespravodlivostí.

Univerzalistické tendencie kozmopolitizmu rozhodne nespočívajú v tvrdení, že každý má záväzky voči ostatným. „Ústredným tvrdením kozmopolitizmu je, že na fundamentálnej úrovni sú všetky osoby zahrnuté do sféry distribatívnej spravodlivosti“ (Caney, 2006, s. 105). Spôsob zahrnutia do distribatívnej spravodlivosti, o ktorom píše Caney, je u jednotlivých autorov odlišný, pretože sa snažia záväzky globálnej spravodlivosti konkretizovať. Súčasný kozmopolitizmus stojí pred úlohou prekonať rozpor univerzálnych normatívnych nárokov a špecifických povinností.

Moellendorf tento rozpor prekonáva prostredníctvom viacúrovňového modelu spravodlivosti. (Moellendorf, 2002, s. 11). Kozmopolitná spravodlivosť síce vychádza z univerzálnych morálnych predpokladov, tie samotné však na koncipovanie normatívnej teórie spravodlivého usporiadania spoločnosti nepostačujú. Je potrebné o nich uvažovať s ohľadom na jestvujúci systém inštitúcií. Zohľadňovanie národných a regionálnych štruktúr preto nekoliduje s myšlienkou kozmopolitizmu. Práve naopak, situuje kozmopolitnú spravodlivosť do sociálneho kontextu súčasnosti. Tým jej prisudzuje aj patričnú mieru realizmu, ktorou by adekvátna normatívna teória spravodlivosti mala disponovať. Potreba záväzkov kozmopolitnej spravodlivosti síce pramení z každodenných individuálnych skúseností nespravodlivosti, ktorým čelia jednotlivci, no ich primerané riešenie si vyžaduje aj prihliadnutie na jestvujúce lokálne inštitucionálne štruktúry. Práve v ich rámci totiž prebieha rozdeľovanie výhod a bremien zo spoločenskej kooperácie. Spoločenstvo má tiež výrazný vplyv na morálny záujem individuí, ktorý je silnejší medzi členmi spoločenstva. Práve moment spolupatričnosti so spoločnosťou buduje a posilňuje u individuí zmysel pre spravodlivosť a motivuje úvahy o spravodlivosti.

Záver

Teoretici kozmopolitnej spravodlivosti správne poukazujú na prítomnosť nespravodlivostí, ktoré presahujú kompetencie národných štátov a vyžadujú si úvahy o globálnej, resp. nadnárodnej spravodlivosti. Ak by však svoje teórie stavali len na liberálnych, individualistických predpokladoch, bez ohľadu na sociálne väzby, bola by ich argumentácia v prospech záväzkov globálnej spravodlivosti ľahko napadnuteľná. Globálna spravodlivosť by bez intenzívneho prepojenia na spravodlivosť lokálnych inštitúcií nedokázala byť adekvátnou odpoveďou na súčasné nespravodlivosti.

Objasnenie hlavných argumentačných línií v prospech záväzkov globálnej spravodlivosti rovnako ukazuje, že výlučne politická, národno-štátne orientovaná argumentácia teoretikov spravodlivosti naráža v kontexte globalizácie na viaceré limity. Jedným z nich je absencia objasnenia povahy a pôvodu záväzkov. Sociálna a politická filozofia tak stojí pred úlohou upriamiť svoju pozornosť aj ku kozmopolitným morálnym a ľudsko-právnym argumentom, vo svetle ktorých považujem za nevyhnutné otázku spravodlivosti nanovo položiť.

Bibliografia

- BEITZ, Ch. 1999. *Political theory and International Relations*. Princeton University Press, 1999. 248 s. ISBN 9780691009155.
- CANEY, S. 2006. *Justice Beyond Borders: a Global Political Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 319 s. ISBN 0199297967.
- DUFEK, P. 2010. *Úrovň spravodlnosti*. Liberalismus, kosmopolitismus a lidská práva. Brno: muni PRESS, 2010. ISBN 9788021053175.
- FINE, R. 2011. *Kosmopolitismus*. Praha: FILOSOFIA, 2011. 192 s. ISBN 9788070073469.
- FRASER, N. 2007. *Rozvíjení radikální imaginace*. Praha: FILOSOFIA, 2007, 184 s. ISBN 8070072516.
- HELD, D. 2003. *Cosmopolitanism: A Defence*. Cambridge: Polity Press, 2003. ISBN 0745637593.
- HRUBEC, M. 2011. *Od zneuznání ke spravodlnosti. Kritická teorie globální společnosti a politiky*. Praha: FILOSOFIA 2011. 564 s. ISBN 9788070073629.
- KANT, I. 2004. *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kaligram, 2004. ISBN 8071496359.
- JONES, Ch. 1999. *Global Justice: Defending Cosmopolitanism* Oxford: Oxford University Press, 1999. ISBN 9780199242221.
- MOELLENDORF, D. 2002. *Cosmopolitan Justice*. Boulder: Westview Press, 2002. ISBN 0813365562.
- POGGE, T. 1994. *An Egalitarian Law of Peoples*. In: *Philosophy and Public Affairs*. 1994. 23 (3) s. 195 – 224. ISSN 10884963.
- POGGE, T. 2006. Do Rawls's Two Theories of Justice Fit Together? In: Martin, R., Reidy, D. (ed.): *Rawls's Law of Peoples: A Realistic Utopia*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006. s. 206 – 226, ISBN 9781405135313.
- POGGE, T. 2002. Human rights and human responsibilities. In: DeGreif, P. a Cronin, C.: *Global Justice and Transnational politics*. Cambridge: MIT Press, 2002. s. 159 – 195 ISBN 9780262541336.
- POGGE, T. 2008. *Uznávána i porušována mezinárodním právem. Lidská práva globálních chudých*. In: Hrubec, M. et al. *Sociální kritika v éře globalizace*. Praha 2008. s. 179 – 239. ISBN 978802868.
- POGGE T. 2008. *World Poverty and Human Rights: Cosmopolitan Responsibilities and Reforms*. Cambridge: Polity, 2008. ISBN 9780745629957.
- RAWLS, J. 2001. *The Law of Peoples: with „The idea of public reason revisited“*. Harvard: Harvard University Press, 2001. 208 s. ISBN 0674005422.
- RAWLS, J. 1997. *Politický liberalizmus*. Prešov: Slovacontact, 1997. ISBN 808887601X.
- RAWLS, J. 2009. *Právo národu*. Praha: FILOSOFIA, 2009. 219 s. ISBN 9788070073025.
- RAWLS, J. 2007. *Spravodlnosť ako férovosť*. Bratislava: Kaligram, 2007. 334 s. ISBN 8071499110.
- RAWLS, J. 1995. *Teorie spravodlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. 361 s. ISBN 8085605899.
- ROBINSON, W. 2009. *Teorie globálního kapitalismu*. Praha: FILOSOFIA, 2009. 364 s. ISBN 9788070073056.

YOUNG, I. M. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press, 1990. ISBN 0691023158.

YOUNG, I. M. Odpovědnost a globální spravedlnost: model odpovědnosti založené na sociálních vztazích. In. HRUBEC, M. et al. *Sociální kritika v éře globalizace*. Praha 2008. s. 179 – 239. ISBN 978802868.